

Wawer, Zbigniew

Z dziejów 4 Dywizji Piechoty Wojska Polskiego w Wielkiej Brytanii

"Zeszyt Naukowy Muzeum Wojska", 3, 1989, s.
[131]-145

Zdigitalizowano w ramach projektu pn. Budowa platformy "Podlaskie Czasopisma Regionalne", dofinansowanego z programu „Społeczna odpowiedzialność nauki” Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego (umowa SONB/SP/465121/2020).

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

Udostępniono do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Zbigniew WAWER
(Warszawa)

Z DZIEJÓW 4 DYWIZJI PIECHOTY WOJSKA POLSKIEGO W WIELKIEJ BRYTANII

W marcu 1943 roku wobec braku możliwości uzyskania niezbędnych uzupełnień dla I Korpusu Pancerno-Motorowego w Szkocji, Naczelny Wódz podjął decyzję skadrowania 1 Samodzielnej Brygady Strzelców i tym kosztem uzupełnienia 1 Dywizji Pancерnej.

1 Samodzielna Brygada Strzelców po przekazaniu około 2000 szeregowych do dywizji pancерnej miała zostać przeorganizowana na kadrową dywizję dwubrygadową. Dywizja ta miała przejąć tradycje 1 Dywizji Grenadierów z Francji. Generał Władysław Sikorski pisał o tym w piśmie do dowódcy I korpusu gen. Mieczysława Boruty-Spiechowicza: "Ta decyzja wynika z ostatnich moich konferencji z gen. Brooke'em i gen. Paget. We Francji dysponujemy jeszcze poważnym rezerwuarem ludzi wśród których znajduje się duży procent żołnierzy z naszych wojsk, które tam walczyły. Przewiduję po wkroczeniu wojsk alianckich do Francji sformowanie dwóch dywizji w oparciu o kadrową Dywizję Grenadierów i 2 Dywizję internowaną obecnie w Szwajcarii. Tajne prace przygotowawcze w tym kierunku na terenie Francji są już bardzo poważnie zaawansowane wykazując realność tego planu. Do jego całkowitego zrealizowania w dziedzinie materiałowej przygotowuje się od kilku tygodni do tworzenia wojsk brytyjskich.

Zgodnie z tym planem Dowództwo I Korpusu P.M. zostanie utrzymane z tym, że obejmie ono agendy dowódcze i bojowe dopiero po powstaniu na terenie Francji przynajmniej jednej wielkiej jednostki.

Zadania jakie są postawione Dowódcy I Korpusu i 1 Kadrowej Dywizji Grenadierów uważam za niezmiernie ważne.

Będą one polegały na opracowaniu i utrzymaniu w stałej aktualności planu MOB, który będzie wykonany natychmiast po oswobodzeniu odpowiednich rejonów francuskich oraz na celowym przeszkoleniu kadr oficerskich i częściowo podoficerskich dla przyszłych zadań mobilizacyjnych, wyszkoleniowych i bojowych.

Pragnę mieć pewność, że do Polski odprowadzę jednostki Sił Zbrojnych o wartościowych jak najbardziej nowoczesnych tak w Lotnictwie, Marynarce Wojennej jak i w Wojsku. Żołnierze, którzy wrócą ze mną do kraju nie mogą

mieć uczucia niższości wobec tych, którzy tam walczą bohatersko o wolność. Tylko takie jednostki mogą stać się prawdziwą kadrą przyszłych wojsk pancernych w Polsce"...¹.

Naczelny Wódz rozkazem nr 370 z 20 marca przemianował 1 SBS na 2 Dywizję Grenadierów (kadrową). Nowa jednostka miała posiadać pełną obsadę oficerską oraz zawiązki szeregowych. Z uwagi na to, że etat oficerski brygady nie pokrywał etatu dywizji grenadierów, gen. Sikorski nakazał uzupełnić braki oficerami z pociągów pancernych oraz Centrów Wyszczolenia.

Generał Sikorski mając na względzie tradycje niektórych oddziałów 1 SBS, zarządził przejście w całości do 1 D.Panc.: 1 Batalionu Strzelców Podhalańskich, 2 Dywizjonu 1 Pułku Artylerii Lekkiej oraz szwadronu 1 Oddziału Rozpoznawczego. W sumie brygada strzelców miała przekazać dywizji pancernej 26 oficerów i 1500 szeregowych.²

W dwa tygodnie później pełniący obowiązki dowódcy I Korpusu gen. Stanisław Maczek wydał zarządzenie wykonawcze do Rozkazu nr 370 z 20 marca 1943 roku.

Zarządzenia te ustalały, że wszelkie przeniesienia z 1 SBS do 1 Dywizji Pancernej muszą być zrealizowane do 15 kwietnia 1943 roku. Przy czym dowódca brygady strzelców miał za zadanie do 10 kwietnia dokonać wymiany wszystkich żołnierzy poniżej 40 lat z kategorią A odkomenderowanych do Jednostek Terytorialnych lub korpuśnych na żołnierzy z kategorią D.

Przeniesione w całości oddziały z brygady strzelców miały wejść w skład 1 Dywizji Pancernej do następujących jednostek i oddziałów: 1 Batalion Strzelców Podhalańskich w miejsce 16 Batalionu Dragonów do 16 Brygady Pancernej; 2 dywizjon 1 Pułku Artylerii Lekkiej w skład 2 Pułku Artylerii Motorowej jako 4 dywizjon; szwadron 1 Oddziału Rozpoznawczego w skład 1 Pułku Rozpoznawczego³. W wyniku zarządzeń wykonawczych ustalono następujący skład 1 Dywizji Grenadierów (Kadrowej): dowództwo dywizji (szkieletowo) ze sztabu 1 Samodzielnej Brygady Strzelców; 2 Batalion Grenadierów (dowództwo, kompania szkolna, kompania administracyjna); 3 Batalion Grenadierów (skład jak wyżej); 1 Oddział Rozpoznawczy (bez szwadronu); 1 Pułk Artylerii Lekkiej (bez dywizjonu); 1 Kompania (bez dwóch plutonów); 1 Kompania (bez dwóch plutonów); 1 Kompania; służby (skadrowane). Miejscem postoju dywizji miał być rejon Allona-Bridge of Allan Alva. Dowódcą dywizji został gen. bryg. Bronisław Duch⁴.

6 sierpnia 1943 roku wobec przeniesienia gen. Stanisława Ducha na stanowisko dowódcy 3 Dywizji Strzelców Karpaccich, obowiązki dowódcy dywizji objął płk dypl. Tadeusz Zieleniewski.

21 września wydane zostały również rozkazy nakazujące reorganizację 1 Dywizji Pancernej⁵ i 1 Dywizji Grenadierów (kadrowej), która została przemianowana na 2 Dywizję Grenadierów Pancernych (kadrową)⁶.

Zgodnie z ustaleniami z 31 sierpnia 1943 roku 1 Dywizja Grenadierów (kadrowa) przekazała do 1 Dywizji Pancernej wszystkich podoficerów i szeregowych z kategorią A i C do 40 roku. Żołnierze ci weszli w skład 8 Batalionu Strzelców 3 Brygady Strzelców.

10 listopada 1943 roku rozkazem Dowódcy I Korpusu 16 Brygada Pancerna została z dniem 15 listopada 1943 roku włączona w skład 2. Dywizji Grenadierów Pancernych (kadrowej)⁷.

Jak już wcześniej wspomniałem rozkazem Naczelnego Wodza nr 1210 i 1220 utworzona została 2 Dywizja Grenadierów Pancernych (kadrowa). Ostatecznie na początku grudnia 1943 roku w skład dywizji wchodziły następujące oddziały: Dowództwo: 16 Brygada Pancerna (kadrowa): Dowództwo: 3 Pułk Pancerny; 14 Pułk Kawalerii Pancerniej; 16 Kompania Warsztatowa; 16 Kompania Zaopatrzenia; 16 Kompania Łączności; 1 Brygada Grenadierów (kadrowa): Dowództwo; 1 Batalion Grenadierów; 2 Batalion Grenadierów; 2 Pułk rozpoznawczy (8 stycznia 1944 roku przemiany na 9 Pułk Ułanów); Dowództwo Artylerii: 3 Pułk Artylerii Motorowej; 2 Pułk Artylerii Przeciwlotniczej; 2 Pułk Artylerii Przeciwpancernej; Saperzy (dwie kompanie); łączność (dwa szwadrony); Służba Zaopatrzenia (2 kompanie); Służba Techniczna (2 kompanie); 1 Kompania Sanitarna; 4 Szwadron Żandarmerii. Razem 2 D.Gren.Panc. liczyła w tym czasie około 2500 żołnierzy⁸.

W kwietniu 1944 roku wobec nie osiągnięcia przez 1 Dywizję Pancerną pełnego etatu, Naczelny Wódz rozkazem nr 550 zredukował stan 2 Dywizji Grenadierów Pancernych (kadrowej), nakazując przekazanie wszystkich zdolnych do służby liniowej szeregowych do 1 Dywizji Pancerniej.

W następstwie tego 21 kwietnia 1944 roku rozkazem nr 560 Naczelny Wódz zmienił zadania oraz formę organizacji 2 D.Gren.Panc. (kadrowej). Nadal jednak obowiązywała organizacja Dywizji ustalona rozkazem nr 1210 z tym tylko, że w obecnej fazie organizacyjnej sformowane zostałyby tylko dowództwa kadrowe do szczebla batalionu włącznie z niezbędną ilością oddziałów obsługi. Pozostali oficerowie i szeregowcy do czasu nadejścia uzupełnień umożliwiających rozwinięcie 2 D.Gren.Panc. (kadrowej) do pełnych etatów, mieli zostać odkomenderowani na kursy, staże i studia do odpowiednich centrów wyszkolenia. Zadania jakie postawiono przed dowództwem dywizji były następujące: szkolenie dowództw i sztabów; przygotowanie planów szkolenia instruktorów oraz specjalistów o długoterminowym szkoleniu w ramach centrów wyszkolenia; przygotowanie planu mobilizacji dywizji⁹.

W ślad za rozkazem nr 560, Naczelny Wódz 20 maja 1944 roku zarządził w związku z prośbą gen. Ducha byłego dowódcy 1 D.Gren. (z Francji) zmianę nazwy 2 D.Gren.Panc. (kadrowej) na D.Gren.Panc. (kadrową). Jednocześnie zostało ustalone 0 de B oddziałów pozostających w składzie dywizji, w obecnej fazie organizacji: Kwatera Główna; 1 Sąd Polowy; Pluton Opieki nad Żołnierzem; 16 Brygada Pancerna: Kwatera Główna 16 Brygady Pancernej; 3 Płuk Pancerny; 14 Pułk Ułanów Jazłowieckich; 1 Brygada Grenadierów: Kwatera Główna 1 Brygady Grenadierów; 1 Batalion Grenadierów; 2 Batalion Grenadierów; 9 Pułk Ułanów Małopolskich (pułk rozpoznawczy dywizji); Dowództwo Artylerii Dywizyjnej: 3 Pułk Artylerii Lekkiej (Dowództwo, I Dywizjon - Manewrowy); 1 Dywizjon 2 Pułku Artylerii Przeciwlotniczej Lekkiej; 1 Dywizjon 2 Pułku Artylerii Przeciwpancernej; 1 Kompania łączności; Dowództwo Oddziałów Warsztatowo-Naprawczych: 1 Kompania Warsztatowa; Czołówki Naprawcze nr 1 i 2; Dowództwo Oddziałów Zaopatrywania: 1 Kompania Zaopatrywania; 4 Szwadron Żandarmerii; Dywizyjne Garnizonowe Izby Chorych nr 1,2,3; Związek Kadrowy Obozu Zbornego W.P. nr 1.

Natomiast 1 Kompania Saperów i 1 Kompania Parkowa Saperów zostały odkomenderowane do Centrum Wyszkożenia Saperów; 4 Kompania łączności do Centrum Wyszkożenia łączności; 1 Lekka Kompania Sanitarna do Ośrodka Zapasowego Służby Zdrowia; Czołówki Naprawcze nr 3 i 4 (pułków pancernych w pełnym składzie) do Centrum Wyszkożenia Broni Pancernej. Ze względu na braki kadrowe Naczelny Wódz nakazał zlikwidować 16 Kompanię Warsztatową i 2 Kompanię Zaopatrywania. Przy czym wszystkie jednostki wchodzące w skład dywizji miały posiadać pełne obsady oficerskie¹⁰.

31 lipca 1944 roku Naczelny Wódz wydał wytyczne w sprawie formowania jednostek wojska w I fazie Planu Rozbudowy Wojska. Generał Kazimierz Sosnkowski przewidując, że napływ uzupełnień będzie stopniowy, a w związku z tym trudny do przewidzenia, postanowił ustalić ramowy plan przydziału uzupełnień. Biorąc pod uwagę zgłaszane zamówienia wynoszące 43000 żołnierzy - w tym 10000 dla 2 Korpusu, Naczelny Wódz przyjął następującą kolejność uzupełnień dla wojsk lądowych:

- 1) przygotowanie kadry wyszkoleniowej (Centra Wyszkożenia) dla przewidywanych planem mobilizacyjnym "F" jednostek do sformowania oraz dla uzupełnienia potrzeb krajowych;
- 2) uzupełnienie wojska walczącego (1 D.Panc., 2 Korpus, 1 SBS);
- 3) uzupełnienie szeregowymi Kwatery Polowej Naczelnego Wodza, uzupełnienie Dowództwa I Korpusu Pancernego, jako dowództwa taktycznego z elementami łączności (bez jednostek broni i służb) oraz sformowanie, początkowo w ramach przewidywanej planem D.Gren.Panc. - samodzielnego zgrupowania

bojowego. Ponadto przewidywano zorganizowanie zawiązków dla tych oddziałów D.Gren.Panc., które wymagają długoterminowego szkolenia;

- 4) sformowanie pozostałych oddziałów D.Gren.Panc.;
- 5) sformowanie jednostek broni i służb dla I Korpusu Pancernego;
- 6) sformowanie trzech brygad w dywizjach piechoty 2 Korpusu¹¹.

Do wykonania tych założeń potrzebne były znaczne uzupełnienia, w związku z tym rząd polski w notach przesłanych w dniach 23 września, 23 listopada i 2 grudnia 1944 roku rządowi brytyjskiemu domagał się ustalenia zasad zaciągu ochotniczego wśród jeńców Polaków z armii niemieckiej i tzw. "Displaced Persons". Uzyskanie takiej zgody dało możliwość zaciągu do końca 1944 roku około 22000 żołnierzy. Pozwoliło to zrealizować założenia I fazy "Planu P".

O wiele trudniej przedstawiała się sprawa mobilizacji na terenie Francji, uchwycenie polskiego potencjału żołnierskiego było zadaniem trudnym tak pod względem praktycznym, jak i techniczno-organizacyjnym. Ze względu na nie ustabilizowaną sytuację wewnętrzną Francji oraz brak oficjalnej zgody na przeprowadzenie mobilizacji ze strony rządu francuskiego i dowództwa francuskiego pobór przebiegał bardzo powoli. Pomimo tego zdołano zmobilizować kilka tysięcy żołnierzy. Akcja werbunkowa została przerwana pod koniec września 1944 roku przez gen. Eisenhowera, który wstrzymał wszelką rekrutację polską we Francji, motywując to chaosem jaki wytworzył się na tyłach poprzez napływ ochotników z północnych rejonów Francji¹². Oczywiście stwierdzenie to nie mało pokrycia w faktach, ale było wygodne politycznie. Ostatecznie zasady zaciągu zostały ustalone na konferencji międzysojuszniczej, która odbyła się 1 października 1944 roku w Brukseli. Stronie polskiej przewodniczył minister Aleksander Kawałkowski.

Konferencja została zwołana w celu przedyskutowania sposobów przeprowadzenia rekrutacji 10000 Polaków zamieszkałych we Francji do służby w Wojsku Polskim. W wyniku spotkania ustalono, że rekrutacja do wojska musi mieć charakter ochotniczy, z tym jednak zastrzeżeniem, że ogólna liczba zgłaszających się nie może przekroczyć ustalonej wcześniej liczby 10000. Większość ochotników z terenu Francji miała być przeznaczona na uzupełnienie Jednostek Wojska w Wielkiej Brytanii¹³.

Po dymisji gen. Sosnkowskiego z zajmowanego stanowiska, Szef Sztabu Głównego przejął funkcję Naczelnego Wodza w zakresie dowodzenia ogólnego i operacyjnego wojskiem oraz kierowania sprawami organizacji i wyszkolenia sił zbrojnych. W celu omówienia zagadnień związanych z dalszymi planami rozbudowy oraz udziału jednostek polskich w walkach na froncie. 22 listopada 1944 roku gen. Kopański spotkał się z zastępcą Szefa Sztabu Imperialnego gen. Nye. W czasie rozmowy gen. Kopański wysunął postulat zgrupowania

całości wojsk lądowych na terenie północno-zachodniej Europy (Francja, Belgia, Holandia), wskazując, że byłaby to najkrótsza droga do Kraju. W związku z tym sugerował on przeniesienie 2 Korpusu z Włoch do Francji oraz zorganizowanie drugiej dywizji pancernej w Wielkiej Brytanii, która po połączeniu z 1 D.Panc. utworzyłaby na kontynencie I Korpus Pancerny. Generał Nye stwierdził, że Sztab Imperialny nie widzi żadnej możliwości przetrzucenia 2 Korpusu z Włoch do Francji. Poinformował on także gen. Kopańskiego, że War Office nie było zainteresowane organizacją nowej polskiej dywizji pancernej ze względu na zbyt długi czas, jaki był potrzebny do osiągnięcia stanu gotowości. Według danych brytyjskich dla całkowitego zorganizowania dywizji pancernej potrzeba byłoby około roku. W zamian Sztab Imperialny proponował stronie polskiej wystawienie dywizji piechoty¹⁴. W tym przypadku o tak zaistniałej sytuacji decydowało to, że Alianci dysponowali już dostateczną liczbą jednostek pancernych w składzie 21 Grupy Armii.

5 grudnia 1944 roku w czasie Konferencji w War Office, gen. Kopański został poinformowany przez gen. Steele (Director of Staff Duties), że War Office przychyliła się do zdania gen. Nye w sprawie organizacji drugiej polskiej dywizji pancernej z uwagi na brak możliwości dostarczenia sprzętu pancernego dla zorganizowania polskiej dywizji pancernej. Tak postawione zagadnienie spowodowało, że zmianie musiał ulec przyjęty wcześniej plan formowania jednostek w I Fazie Rozbudowy Wojska na terenie Wielkiej Brytanii.

Nowy plan przewidywał, że w pierwszej kolejności zostałyby utworzone: dywizja piechoty o pełnych stanach na bazie Dywizji Gren.Panc.; Dowództwo I Korpusu z kompanią sztabową, plutonem bezpieczeństwa, plutonem ochrony sztabu, plutonem samochodowym, plutonem zaopatrzenia, czołgówką naprawczą; baon łączności I Korpusu. W drugiej kolejności powstałyby dalsze jednostki broni oraz służb I Korpusu.

W porozumieniu z War Office ustalono, że nowo organizowana dywizja piechoty oraz batalion łączności I Korpusu osiągną gotowość bojową w czerwcu 1945 roku. Natomiast termin gotowości bojowej brygady czołgów wsparcia był uzależniony od dostaw sprzętu pancernego, którego obecnie Brytyjczycy nie mogli dostarczyć.

6 grudnia Szef Sztabu Naczelnego Wodza powiadomił gen. Janusza Głuchowskiego o powyższych uzgodnieniach, prosząc go o opracowanie planów formowania: dywizji piechoty. w oparciu o 1 Bryg.Gren. i jednostki dywizyjne oraz Kadry 2 D.Strzelców Pieszych (ze Szwajcarii); brygady czołgów wsparcia w oparciu o 16 Bryg. Panc.; dowództwa I Korpusu z oddziałami objętymi planem

- w I Fazie Rozbudowy Wojska w oparciu o istniejące Dowództwo I Korpusu oraz 11 Kompanię Łączności¹⁵.

10 grudnia 1944 roku gen. Stanisław Kopański wyjechał na kontynent. Celem podróży było omówienie z najwyższymi dowódcami alianckimi sprawy dalszej rozbudowy Polskich Sił Zbrojnych oraz ich udziału w działaniach bojowych na froncie Zachodnim.

14 grudnia Szef Sztabu Głównego spotkał się z marsz. Montgomeryem, któremu przedstawił polskie postulaty dotyczące zorganizowania w ramach 21 Grupy Armii polskiego korpusu w składzie: 1 D.Panc., 4 D.Panc., 16 Bryg. Panc. Brytyjski dowódca nie wyraził na to zgody. Wtedy to gen. Stanisław Kopański postawił "Kwestię na płaszczyźnie armii sprzymierzonej, która może, dając jednostki do walki, stawiać nowe warunki. Naszym byłoby - pisał gen. Kopański - utworzenie dowództwa operacyjnego (dowództwa Korpusu)"¹⁶. Nie zmieniło to jednak w niczym stanowiska marsz. Montgomery'ego. Również spotkanie z gen. Eisenhower'em w dniu 16 grudnia nie przyniosło pożądanego rezultatu.

Można z tego wyciągnąć tylko jeden wniosek, że w końcu 1944 roku sojusznikom nie zależało już na zwiększeniu liczby jednostek na froncie. W znacznym stopniu związane to było z sytuacją polityczną rządu na obczyźnie, który stawał się coraz mniej wygodnym partnerem.

27 grudnia 1944 roku gen. Kopański ustalił termin gotowości bojowej dla nowo formowanej dywizji piechoty na 1 czerwca 1945 rok.

Organizacja 4 dywizji pomimo braku formalnego rozkazu postępowała bardzo szybko, umożliwiło to w końcu 1944 roku rozpoczęcie szkolenia. Początkowo natrafiało ono na trudności, które spowodowane zostały tym, że żołnierze z armii niemieckiej stanowiący gros rekruta wymagali gruntownego przeszkolenia w obsłudze uzbrojenia i sprzętu brytyjskiego. Równocześnie od podstaw należało szkolić Polaków przybyłych z niemieckich obozów pracy. Wystąpiły także przejściowe trudności w doborze kadry oficerskiej i podoficerskiej.

2 stycznia 1945 roku o wszystkich tych sprawach opóźniających szkolenie dywizji meldował Szefowi Sztabu Naczelnego Wodza płk dypl. Kazimierz Glabisz. Uważał on, że stan gotowości bojowej dywizja będzie mogła osiągnąć dopiero 15 sierpnia 1945 roku i to tylko przy spełnieniu następujących warunków:

- a) niezwłocznego i dostatecznie dużego zasilenia kadry instruktorskiej, gospodarczej i technicznej z zewnątrz;
- b) jak najszybszej pomocy ze strony wszystkich centrów (także brytyjskich);
- c) przydzielenia w przyszłości lepszych uzupełnień;

- d) nieobarczania dywizji za wcześniej zbyt dużą ilością sprzętu;
- e) pozostawienia 9 Pułku Ułanów w składzie dywizji;
- f) uchronienia dywizji przed przeprowadzkami i innymi serwitutami;
- g) zapewnienia dywizji dobrych warunków ćwiczebnych"¹⁷.

Uzyskawszy obietnicę pierwszeństwa dla swojej dywizji we wszystkich sprawach płk Glabisz wraz ze swoim sztabem przystąpił do szczegółowego opracowania planu formowania poszczególnych jednostek. Tylko dzięki ogromnemu wysiłkowi całej kadry dywizji do 21 stycznia 1945 roku oprócz istniejących jednostek wchodzących w skład D.Gren.Panc.(kadrowej) zorganizowano: 2 dowództwa brygad piechoty; brygad piechoty; 1 batalion ckm; 2 dowództwa pułków artylerii; 4 dywizjony artylerii motorowej; dowództwo pułku i 1 dywizjon artylerii panc.; dowództwo pułku i 2 dywizjony art. lot.; 2 kompanie łączności; 2 kompanie saperów; 1 kompania warsztatowa; 1 kompania zaopatrywania; szwadron regulacji ruchu; park materiałowy dywizji. W sumie w dniu 21 stycznia 1945 roku dywizja liczyła około 400 oficerów i 8394 szeregowych.

W związku z tym 23 stycznia płk Glabisz wystąpił do szefa Sztabu prosząc go o jak najszybsze wydanie rozkazu organizacyjnego i ustalenie numerów oraz nazw oddziałów. Równocześnie Dowódca 4 dywizji zameldował gen. Kopańskiemu, że 19 stycznia 1945 roku gen. Głuchowski rozkazał wydzielić ze składu 4 dywizji 9 Pułk Ułanów i przekazać go do 16 Bryg.Panc.¹⁸ W takiej sytuacji 4 dywizja musiałaby wyszkolić nowy pułk rozpoznawczy, a to przesunęłoby znacznie termin gotowości bojowej. Trzeba zaznaczyć, że 9 Pułk Ułanów we wszystkich fazach swego istnienia był szkolony jako pułk rozpoznawczy.

W celu zbadania tej sprawy gen. Kopański powołał specjalną komisję pod przewodnictwem swego zastępcy do spraw wojska płk. dypl. Majewskiego. Po przeanalizowaniu wszystkich aspektów powyższej sprawy płk dypl. Majewski wnioskował, aby 9 Pułk Ułanów został pozostawiony w składzie 4 dywizji. Sugerował on także, żeby wszyscy żołnierze 9 Pułku Ułanów posiadający wyszkolenie pancerne zostali przeniesieni do 16 Bryg.Panc. jako załączki nowego pułku pancernego¹⁹.

2 lutego 1945 roku w War Office odbyła się Konferencja w sprawie przyspieszenia organizacji jednostek polskich przewidzianych w I Fazie Planu Rozbudowy Wojska. Reprezentujący stronę brytyjską gen. Steele zwrócił się z prośbą do gen. Kopańskiego o przyspieszenie tempa organizacji 4 Dywizji Piechoty.

Tego samego dnia, Szef Sztabu Naczelnego Wodza anulował decyzję Dowódcy Jednostek Wojska w Wielkiej Brytanii o zmianie przydziału 9 Pułku

Ułanów, motywując to koniecznością sformowania w jak najkrótszym czasie dywizji piechoty. Natomiast rozbudowa brygady pancernej była przewidziana dopiero w drugiej kolejności. Mając jednak na uwadze przyszłość wojska polskiego gen. Kopański nakazał wydzielić z 9 Pułku Ułanów wszystkich żołnierzy wyszkolonych pancernie jako zawiązki dla trzeciego pułku 16 Bryg. Panc.²⁰

Generał Głuchowski próbował odwołać się od tej decyzji, motywując to podważaniem autorytetu. Nie wpłynęło to jednak na zmianę stanowiska Szefa Sztabu Naczelnego Wodza²¹.

W lutym 1945 roku p.o. Naczelnego Wodza został mianowany gen. Władysław Anders. Zmiana ta w niczym nie zmieniła sytuacji Wojska Polskiego, które stawało się coraz mniej przydatnym, a wręcz niewygodnym sojusznikiem dla Aliantów Zachodnich.

5 lutego 1945 roku gen. Kopański rozkazem nr 150 ustalił skład oraz kolejność formowania jednostek I Korpusu. Z dniem 5 lutego 1945 roku D.Gren.Panc. (kadrowa) została przemianowana na 4 Dywizję Piechoty, a 16 Bryg.Panc. po wydzieleniu ze składu dywizji piechoty została przemianowana na 16 Sam.Bryg.Panc.

W pierwszej kolejności miały być sformowane jednostki szczebla Korpusnego dla 1 D.Panc.; 4 D.P. oraz Dowództwo I Korpusu z jednostkami Kwatery Głównej i 12 Batalion łączności. W drugiej zaś kolejności 16 S.B.P., jednostki kadrowe broni i służb I Korpusu²².

W wyniku rozkazu nr 150 Szefa Sztabu Naczelnego Wodza ustalili się następujący skład I Korpusu:²³ Dowództwo I Korpusu (Kompania Samochodowa, 6 Szwadron Żandarmerii, 25 Kompania Zaopatrywania); Jednostki Broni i Służb I Korpusu (12 Kompania łączności, Pułk Szwoleżerów (Kadra)), 11 P.Art.Panc. (Kadra), 11 P.Art.Lot.Lekkiej (Kadra), 2 Pułk Pomiarów Artylerii (Kadra), 11 Batalion Saperów (Kadra), 11 Kompania Warsztatowa (Kadra); Jednostki Szczebla Korpusnego dla 1 Dywizji Pancernej (24 Kompania Zaopatrywania, Podpark Materiałowy 1 Dywizji Pancernej); 4 Dywizja Piechoty (Kwatera Główna 4 Dywizji, 0 Pułk Ułanów - pułk rozpoznawczy); 1 Brygada Grenadierów (Kwatera Główna, 1 Batalion Grenadierów, 2 Batalion Grenadierów, 3 Batalion Grenadierów); 2 Brygada Strzelców Piesznych (Kwatera Główna, 4 Warszawski Batalion Strzelców Piesznych, 5 Małopolski Batalion Strzelców Piesznych, 6 Kresowy Batalion Strzelców Piesznych); 8 Brygada Piechoty (Kwatera Główna, 24 Śląski Batalion Piechoty, 25 Pomorski Batalion Piechoty, 25 Poznański Batalion Piechoty); 4 Batalion Ciężkich Karabinów Maszynowych; Artyleria Dywizyjna (3 Pułk Artylerii Lekkiej Motorowej, 14 Pułk Artylerii Lekkiej, 15 Pułk Artylerii Lekkiej, 4 Pułk Artylerii Przeciwpancernej, 4 Pułk

Artylerii Przeciwlotniczej Lekkiej, Bateria Zwalczania Moździerzy); Saperzy (7 Kompania Saperów, 8 Kompania Saperów, 9 Kompania Saperów, 4 Kompania Parkowa Saperów); Oddziały Zaopatrywania (20 Dywizyjna Kompania Zaopatrywania, 7 Kompania Zaopatrywania, 8 Kompania Zaopatrywania, 12 Kompania Zaopatrywania), Oddziały Warsztatowe (7 Kompania Warsztatowa, 8 Kompania Warsztatowa, 12 Kompania Warsztatowa), Służba Zdrowia (12 Kompania Sanitarna, 13 Kompania Sanitarna, 14 Kompania Sanitarna, 2 Polowa Stacja Opatrunkowa, 3 Polowa Stacja Opatrunkowa, 4 Dywizyjny Park Materiałowy, 4 Szwadron Żandarmerii), 16 Samodzielna Brygada Pancerna (Kwatera Główna, 3 Pułk Pancerny, 14 Pułk Ułanów Jazłowieckich, 5 Pułk Pancerny, 16 Pułk Dragonów, 16 Szwadron Łączności, 8 Lekka Kompania Sanitarna, 16 Kompania Zaopatrywania, 16 Kompania Warsztatowa, 19 Polowy Park Materiałowy).

Z dniem 15 lutego 1945 roku weszły w życie rozkazy organizujące 4 Dywizję Piechoty. Nowy etap przewidywał stan dywizji na 922 oficerów i 17721 szeregowych, a z I uzupełnień 1028 oficerów i 19668 szeregowych²⁴.

W połowie lutego 4 dywizja posiadała jedynie szczątkowe stany oraz minimalne wyposażenie w sprzęt. Pomimo tego płk Glabisz zdołał w przeciągu trzech tygodni zorganizować większość jednostek przewidzianych w O de B²⁵. Największe trudności istniały w organizacji brygad piechoty (bardzo duży brak kadry oficerskiej i podoficerskiej) w służbach warsztatowych - brak specjalistów oraz w służbie zdrowia - brak lekarzy i fachowego personelu.

6 marca 1945 roku stan dywizji wynosił 594 oficerów i 13740 szeregowych, a w tydzień później 613 oficerów i 14742 szeregowych. Nadal do pełnego etatu brakowało 296 oficerów i 2288 szeregowych. Przez cały czas organizacji prowadzono intensywne szkolenie szeregowych. Równocześnie znaczna część kadry dywizji wzbogacała swoją wiedzę na różnego rodzaju kursach w specjalistycznych ośrodkach wyszkolenia polskich i brytyjskich.

W związku z tym, że dywizja miała w jak najszybszym okresie osiągnąć gotowość bojową, Szef Sztabu Naczelnego Wodza polecił Szefowi Oddziału I i IV częste inspekcjonowanie 4 dywizji. Każda ta podróż dawała możliwość określenia bieżących potrzeb dywizji, a co się z tym wiązało opracowania centralnego planu szkolenia oraz przydziału uzupełnień. Umożliwiło to między innymi zmianę systemu napływu uzupełnień. Najtrudniej jednak było z pozyskaniem dostatecznej liczby specjalistów, w marcu nadal brakowało 720 kierowców, 800 żołnierzy grupy technicznej, a także podoficerów specjalistów w piechocie. I tak np. w 1 Brygadzie Grenadierów brakowało w połowie marca 1945 roku 174 podoficerów, w tym 13 szefów kompanii, 25 zastępców dowódców plutonu, 74 dowódców drużyn. Identyczna sytuacja była w pozostałych brygadach piechoty²⁶.

16 marca w War Office odbyła się konferencja, na której gen. Kopański zobowiązał się, że 4 D.P. osiągnie pełen etat do 25 marca, a stan gotowości bojowej w czerwcu.

Wobec tego 20 marca 1945 roku Szef Sztabu Naczelnego Wodza polecił Dowódcy Jednostek Wojska w Wielkiej Brytanii dopilnować przeniesienia do 4 Dywizji Piechoty szeregowych ze wszystkich podległych jednostek oraz szeregowych z Samodzielnej Kompanii Grenadierów oddanej do dyspozycji przez Ministra Obrony Narodowej, tak aby dywizja osiągnęła pełną gotowość bojową w czerwcu. W tym też celu powinna ona zostać wzmocniona specjalistami ze służb warsztatowo-naprawczych oraz łączności I Korpusu i Jednostek Wojska w Wielkiej Brytanii²⁷.

Rozkaz ten został wykonany i w połowie kwietnia dywizja posiadała już pełne stany szeregowych. Dowódca dywizji płk dypl. Głabisz w pierwszym okresie formowania 4 dywizji miał wątpliwości co do jej wartości bojowej, z uwagi na duży procent żołnierzy z armii niemieckiej i organizacji Todta. Później zmienił to zdanie widząc z jakim zapałem nowi rekruci szkolili się na sprzęcie bojowym chcąc wejść jak najszybciej do akcji przeciwko Niemcom²⁸. Nie dane im to było zrealizować, gdyż jeszcze przed osiągnięciem gotowości bojowej przez 4 Dywizję Piechoty, nastąpiła kapitulacja III Rzeszy.

PRZYPISY

- ¹ Instytut Polski i Muzeum im. gen. Sikorskiego (dalej I.P.M.S.) Dziennik Czynności Naczelnego Wodza D.C.N.W./III 1943, 10 marca 1943 r., załącznik 3.
Sprawa skadrowania 1 Samodzielnej Brygady Strzelców stała się m.in. powodem konfliktu dowódcy I Korpusu Pancerno-Motorowego gen. Mieczysława Boruty-Spiechowicza z Naczelnym Wodzem: W wyniku tego z dniem 10 marca 1943 r. gen. Boruta-Spiechowicz został zwolniony ze stanowiska dowódcy Korpusu.
- ² I.P.M.S., A XII 28/3, Reorganizacja I Korpusu. Rozkaz nr 370 Naczelnego Wodza z 20 marca 1943 roku.
- ³ I.P.M.S., A XII 28/3, Reorganizacja I Korpusu - Zarządzenie wykonawcze. Rozkaz nr 3905 z 3 kwietnia 1943 roku.
- ⁴ Piechota Polska 1939-1945. Materiały uzupełniające do "Księgi Chwały Piechoty" (dalej Piechota Polska 1939-1945), Londyn 1973, zeszyt 12, s. 27-28 i zeszyt 8-10, s. 66.
- ⁵ I.P.M.S., A XII 22/86, Reorganizacja Dywizji Pancernej rozkaz nr 1220 z 21 września 1943 roku.
- ⁶ I.P.M.S., A XII 22/87, Reorganizacja 1 Dywizji Grenadierów (kadrowej), rozkaz nr 1210 z 21 września 1943 roku.

⁷I.P.M.S., c 171/I Kronika 16 Brygady Pancерnej.

⁸Piechota Polska 1939-1945, z 12, s. 29.

⁹I.P.M.S., A XII 25/2, organizacja kadrowa 2 Dywizji Grenadierów Pancерnych - wytyczne rozkaz nr 560 z dnia 21 kwietnia 1944 roku.

¹⁰I.P.M.S., A XII 28/2-c. Przemianowanie i szczegółowa organizacja kadrowa Dywizji Grenadierów Pancерnych (kadrowej), rozkaz 610 z dnia 20 maja 1944 roku. Przemianowanie nastąpiło formalnie 1 czerwca 1944 roku.

¹¹I.P.M.S., A XII 22/91, Formowanie jednostek wojska w I fazie, wytyczne Naczelnego Wodza z 31 lipca 1944 roku. W przydziałach uzupełnień Dywizji Grenadierów Pancерnych widziana była:

III. Kolejność:

1) Brygada Strzelców z Dywizji Grenadierów Pancерnych z przydzielonymi jednostkami Broni i Służb (jako zgrupowanie bojowe sam):

- Brygada Strzelców	430 podoficerów	2571 szeregowych
- PAL Mot.	116	582
- Dyon Art.Ppanc. S.P. 3	33	149
- Mot. 17 f.	31	155
- Plutn. Lek.		
z Bat. 20 mm	63	302
- kompania łączności	18	102
- kompania saperów	29	241
- kompania zaopatrzenia	50	327
- kompania warsztatowa	40	144
- kompania sanitarna(z plutonu higieny)	43	223
- park materiałowy	15	51
- 3 pluton żandarmerii	10	50
- służba pieniężna	3	4
- sąd polowy	7	1
- poczta polowa	8	15
- pułk pancерny	129	643
- szwadron pułku rozpozn.	23	119
- kompania C.K.M.	48	1744
- elementy łączności oddziałów przydzielonych		350

Razem Brygada Strzelców z przydzielonymi około 7350 szeregowych

2) Dowództwo I Korpusu Pancерnego - jako dowództwo taktyczne z elementami dowodzenia łączności:

- Dowództwo Korpusu	198 szeregowych
- pluton bezpieczeństwa	12
- pluton ochrony sztabu	34
- pluton samochodowy korpusu	50
- kompania łączności korpusu	478
- pluton zaopatrzenia i czoł. naprawcze	75

Razem 850 szeregowych

3) Kwatera Polowa N.W. i Baon łączn. 500 szeregowych

4) Zawiązki dla innych oddziałów Dyw.Grenadierów Pancерnych - wymagających długoterminowego szkolenia (Kompania Warsztatowa, Oddział łączności i Artyleria Przeciwlotnicza) 500 szeregowych

Razem III Kolejność: 9200 szeregowych

IV. Kolejność

Sformowanie reszty oddziałów Dywizji Grenadierów Pancernych

7500 szeregowych

- 12 Polskie Siły Zbrojne. Kompania na Obczyźnie, t. II. cz. 3, s. 7-9 (mashynopis udostępniony autorowi przez komandora Bohdana Wrońskiego).
- 13 I.P.M.S., A XII 22/121. Protokół z zebrania i decyzji zaciągu polskiego, które odbyło się w dowództwie 21 Grupy Armii 1 października 1944 roku.
- 14 I.P.M.S., A XII 1/48/A. Notatka z Konferencji Szefa Sztabu z generałem Nye w dniu 22 listopada 1944 roku.
- 15 I.P.M.S., A XII 22/90. Formowanie dywizji piechoty i brygady czołgów. Zarządzenie wstępne z 6 grudnia 1944 roku (rozkaz nr 2100).
- 16 Stanisław Kopański. Wspomnienia wojenne 1939-1945, Londyn 1961, s. 347-350.
- 17 I.P.M.S., Notatka z 15 listopada 1944 roku.
- 18 I.P.M.S., A XII 22/91. Przekazanie 9 Pułku Ułanów.
- 19 Tamże. Notatka w sprawie przeznaczenia organizacyjnego 9 Pułku Ułanów.
- 20 Tamże. Fonogram z 2 lutego 1945 roku do Dowódcy Jednostek Wojska w Wielkiej Brytanii.
- 21 Ibidem.
- 22 I.P.M.S., A XII 13/6. Organizacja i formowanie I Korpusu, rozkaz nr 150 Szefa Sztabu z 5 lutego 1945 roku.
- 23 I.P.M.S., A XII 28/2c. Wykaz ewidencyjny Jednostek I Korpusu, A XII 13/6 Organizacja kadr jednostek broni i służb I Korpusu.
- 24 Piechota Polska, zeszyt 12, s. 34-54. Jednodniówka 4 Dywizji Piechoty, Londyn 1987.

25 Jednostki broni

- Kwatera Główna dywizji - brak drużyny wywiadu obronnego (personel szkolili się na kursie uruchomionym przy Kwaterze Głównej I Korpusu).

Piechota

- Sztaby i Brygady Grenadierów i 2 Brygady Strzelców właściwie tylko w związkach (przeciętnie po 5 oficerów i 30 szeregowych)
- brygady tylko w składzie dwóch baonów: stworzono aparaty gospodarcze i zawiązki kadr trzecich baonów, objęły one nowo przydzielone garnizony i są gotowe do przyjmowania ludzi
- Baon ckm - zorganizowano tylko 1 kompanię ckm i kompanię moździerzy.

Artyleria

- Dyon zwalczania moździerzy nie zorganizowany, poza tym wszystkie jednostki sformowane.

Łączność

- Wszystkie kompanie zorganizowane.

Saperzy

- Nie zorganizowany pluton mostowy, Kompania parkowa w toku formowania, wszystkie trzy kompanie saperów - sformowane.

SŁUŻBY

Zaopatrzenia i transportu

Sformowane są trzy kompanie zaopatrywania, dla 7 Kompanii Zaopatrywania stworzono silne zawiązki, będzie zorganizowane koło 15 marca.

Nie zorganizowane plutony warsztatowe w kompaniach zaopatrywania.

Służba Warsztatowo-Naprawcza

Dwie kompanie warsztatowe - zorganizowane, dla trzeciej przygotowana i bardzo silna kadra; nie mogła być zorganizowana z powodu braku pomieszczeń. (Obecnie nic nie stoi na przeszkodzie w jej sformowaniu, gdyż Scottish Command 7 marca wyznaczyło jej m.p. Crieff).

- Zorganizowane tylko trzy czołówki naprawcze - na ogólną ilość 11.

- Niesformowany pluton warsztatowy pułku artylerii przeciwlotniczej.

Służba Zdrowia

Jednostki sanitarne stosownie do rozkazu L.150/Tjn.Org. Sztabu Naczelnego Wodza formuje Centrum Wyszkożenia Służby Zdrowia. Na razie sformowana tylko 12 Kompania Sanitarna i to - niepełna.

Reszta - 13 i 14 kompania sanitarna, 2 polowe stacje opatrunkowe i pluton higieny - będą po jednej jednostce co miesiąc wystawione przez Centrum Wojskowej Służby Zdrowia. W ten sposób całość jednostek sanitarnych będzie sformowana do 1 lipca br.

Służba Materiałowa

Dywizyjny park materiałowy prawie całkowicie sformowany, pracuje dobrze.

Służba Żandarmerii

Szwadron regulacji ruchu zorganizowany całkowicie, oddziałowe posterunki żandarmerii (Regimental police) - dopiero w toku formowania.

Ocena ogólna:

Dywizja dopiero około 20 marca osiągnie pełne ramy organizacyjne. Na opóźnienie formowania jednostek - poza znanym brakiem kadry oficerskiej i podoficerskiej - wpłynęło głównie przerwienie dywizji do nowego rejonu dylokacji między 18 a 25 lutym br.

Największe trudności istnieją w organizacji:

- piechoty (bardzo duży brak kadry oficerskiej i podoficerskiej),
- służba warsztatowo-naprawcza - brak specjalistów (np. na całą artylerię tylko 30 mechaników),
- służba zdrowia - prawie zupełny brak fachowej kadry oficerskiej i podoficerskiej".

²⁶ I.P.M.S., A XII 28/89. Sprawozdanie z podróży służbowej od 6-9 marca 1945 roku (4 Dywizja Piechoty).

²⁷ I.P.M.S., A XII 28/2c. Formowanie 4 Dywizji Piechoty, rozkaz nr 1460 Szefa Sztabu Naczelnego Wodza z 20 marca 1945 roku.

²⁸ Relacja gen.bryg. Kazimierza Głabisz z dnia 28 sierpnia 1981 roku - udzielona autorowi.

FROM THE HISTORY OF THE 4th DIVISION OF THE POLISH ARMY
IN GREAT BRITAIN

Summary

The 4th Division of the Polish Army was one of the latest forces formed in Great Britain. It was ready for action in April 1945, when Colonel Kazimierz Glabisz was in command, but it did not have a chance to take part in military operations due to the end of the war.

MATERIAŁY